

АНТИИНСТИТУЦИОНАЛНОСТТА В ПОПУЛИСТКАТА СТРАТЕГИЯ НА СЛАВИ ТРИФОНОВ

Атанас Ждребев¹, Институт за исторически изследвания, БАН

Резюме

Статията прави анализ на антиинституционалността в популистката стратегия на лидера на „Има такъв народ“ (ИТН) Слави Трифонов през първия етап от развитието на политическата криза, започнала след парламентарните избори от 4 април 2021 г. Стратегията е разгледана като комбинация от дискурсивни и мобилизационни техники, която Трифонов използва, за да задълбочи кризата, за да прекрачи съществуващите институционални ограничения, за да постави под въпрос ефективното функциониране на механизмите на представителната демокрация и за да предизвика дестабилизация на политическата система.

Ключови думи: антиинституционалност, популистка стратегия, популистки дискурс, политическа криза.

A DISREGARD FOR THE INSTITUTIONAL ROLES IN THE POPULIST STRATEGY BY SLAVI TRIFONOV

Atanas Zhdrebev², Institute for Historical Studies at the Bulgarian Academy of Sciences

Abstract

The article analyses the disregard for the institutional roles in the populist strategy of the leader of "There is such a nation" (ITN) Slavi Trifonov during the first stage of the development of the political crisis that started after the parliamentary elections of April 4, 2021. The strategy is seen as a combination of discursive and mobilisation techniques that Trifonov is using to deepen the crisis, to transgress the existing institutional constraints, to question the effective functioning of the mechanisms of representative democracy and to cause destabilisation of the political system.

Keywords: disregard for the institutional roles, populist strategy, populist discourse, political crisis.

¹ Атанас Ждребев е доктор по политология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Работи в Института за исторически изследвания към Българската академия на науките. Автор е на книгите „Популизъмът като фактор за дисфункция на политическите институции в България (2001–2018)“ (2020), „Разпадането на политическата система в България“ (2011), „Популизъм, кризи и нестабилност“ (2024).

² Atanas Zhdrebev is a PhD in Political Science at Sofia University "St. Kliment Ohridski". He works at the Institute for Historical Research at the Bulgarian Academy of Sciences. He is the author of the monograph "Populism as a Factor for the Dysfunction of Political Institutions in Bulgaria (2001–2018)" (2020), "The collapse of the Political System in Bulgaria" (2011), "Populism, Crises and Instability" (2024).

ВЪВЕДЕНИЕ

Заглавието на този текст реферира към предишната статия в „Публични политики.BG“, в която разгледахме антиинституционалността в популистката стратегия на Бойко Борисов в периода на парламентарната криза от 2013-2014 г.³ Тук стъпваме върху вече изработената теоретична рамка и методология. Стратегическият подход към популизма се оказва надежден метод за изследване и на новата политическа криза, която започна своето развитие след парламентарните избори от 4 април 2021 г. Ниските нива на доверие към партиите и към институциите на законодателната, изпълнителната и съдебната власт катализираха гражданските протести, започнали през лятото на 2020 г. Протестите бяха спонтанна форма на политическа мобилизация. Тя тръгна отдолу и впоследствие създаде благоприятни условия за възникване на нови партии и за цялостна трансформация на партийната система. Както е известно, формацията на Слави Трифонов „Има такъв народ“ (ИТН) е сред субектите, които успяха да максимизират ползите от протестната вълна, да натрупат политически капитал и да получат парламентарно представителство. Фактическите обстоятелства дават достатъчно основания за прилагане на стратегическия подход: Трифонов е персоналистичен лидер, който създава собствена формация със силно централизирана вертикална организационна структура. Професионалната му кариера тръгва от телевизионния екран. Така в продължение на години той има възможност да осъществява директен контакт със своите последователи, да осмива целия политически елит, да създава негативни обществени настроения към партиите и институциите, да пропагандира идеите си за установяване на пряка демокрация, да подкопава ефективното функциониране на политическата система и открито да призовава за нейния демонтаж. Изреждаме тривиално известната фактология като обосновка за приложимостта на стратегическия подход към конкретния случай. В този смисъл и без предварително проучване може да се констатира адаптивността на парадигмата като теоретична отправна точка към емпиричната реалност.

Обект на изследване в настоящата статия е само първият етап на политическата криза, която възникна през 2021 г. Тенденциите в стратегиите на партийните лидери са проследими и през следващите ѝ етапи. Фокусираме се единствено върху стратегията на Слави Трифонов, тъй като той поне в началото се оказва популистският аутсайдер в българския политически живот, който действа буквално като по учебник, и наистина успява да постигне значим електорален ефект. Тя ще бъде разгледана като комбинация от мобилизационни и дискурсивни техники. Споделяме виждането на голяма част от представителите на школата, че стратегията сама по себе си не може да се реализира, без персоналистичният водач да отправи апели, чрез които да спечели доверието на потенциалните си поддръжници. Именно апелите към народа са формата на артикулация на популисткия дискурс. В този смисъл е релевантно да мислим дискурса

³ <http://www.ejpp.eu/index.php/ejpp/article/viewFile/256/235>

като неразделна част от стратегията, тъй като популистският лидер адресира критиките си към елита като цяло, към партиите и към политическите институции, към външните и вътрешните врагове, за да разшири електоралното влияние на собствената си формация. Споменатата комбинация от мобилизационни и дискурсивни техники се разгръща в серия от прояви на антиинституционалност с деструктивен антисистемен характер.

Трифонов обикновено се въздържа да дава интервюта и да прави пространни изявления пред медиите. Предпочитаните от него канали за осъществяване на политическата комуникация са Фейсбук и кабелната телевизия 7/8. Оттук възникна методологически проблем с подбора на необходимата информация за провеждане на емпиричното проучване. Тъй като председателят на ПГ на ИТН Тошко Йорданов перманентно изпълнява функциите на основен публичен говорител, който оповестява позициите на партията и на нейния лидер по всички актуални теми, в текста са разгледани и изявите на Йорданов в случаите когато Трифонов предпочита да запази мълчание.

Накрая, следва да уточним, че както и в текстовете за Бойко Борисов, привлечените източници на данни за емпиричното изследване са информационни и аналитични статии от „Медиапул“ и „Сега“.⁴

ПОПУЛИСТКАТА СТРАТЕГИЯ НА СЛАВИ ТРИФОНОВ В ПЕРИОДА МЕЖДУ 4 АПРИЛ И 11 ЮЛИ 2021 Г.

Ключовите характеристики на популистката стратегия на Слави Трифонов в периода на политическата криза от 2021 г. са активирането на механизма на пряката връзка и целенасочените усилия за предизвикване на незабавни избори. Използваните дискурсивни манипулативни техники дават основание да се твърди, че те са достатъчно добре синхронизирани, за да могат да обслужват целите на стратегията.

В първите дни след вота от 4 април Слави Трифонов се въздържа от медийни участия и използва Фейсбук, за да осъществява пряк и непосредствен контакт със своите последователи. В стратегията на Трифонов и на Тошко Йорданов отхвърлянето на посредничеството придобива малко по- широк смисъл от този, който се влага в теорията, тъй като в случая то е съчетано с отправяне на директни атаки към медиите. Негативното отношение към журналистите се превръща в допълнителен елемент от стратегията поради следните причини: първо, то обосновава предпочитанието към механизма на пряката връзка; второ, то добавя нов субект, в чието лице се припознава и конструира образът на врага; трето, корелацията между първата и втората причина води до появата на иновация от гледна точка на теоретичния модел, тъй като той не разглежда отхвърлянето на посредническата роля на медиите като елемент от чертаенето на образа на врага. Формално отказът от даване на интервюта се мотивира с некоректността на медиите, но на практика основната причина за това е виждането на ИТН, че пряката връзка между лидера и неговите последователи е много по- ефективен мобилизационен инструмент, защото тя създава защитена среда за протичане на

⁴ <http://www.ejpp.eu/index.php/ejpp/article/viewFile/256/235>, с. 86.

политическата комуникация. Пример за конфронтация с четвъртата власт, който е придобил широка известност, е коментар на Йорданов по повод на журналистически лапсус.⁵ Употребата на категории за чертаене на образа на врага прекрачва границата на допустимото поведение и може да бъде квалифицирана като отправяне на заплаха. Тук се наблюдава един специфичен аспект на незачитането на институциите като инструмент за взимане на легитимни решения, касаещ нарушението на правните норми. Но в конкретния контекст интерес представлява конструирането на образа на врага като способ, използван, за да се аргументира отхвърлянето на посредническата роля. Значимостта на лапсуса е хиперболизирана. При моделирането на този образ наблюдаваме наличие на персонално равнище и употреба на категории, които внушават идеята за аморалност на конкретно лице. В оценките на Йорданов по адрес на репортера Благой Цицелков се стига до крайност, тъй като проблемът с прекрачването на институционалните ограничения трансцендира към терена на действията на журналистическата гилдия. Това обстоятелство е особено важно, за да разберем корелацията, към която се отнася разглежданият илюстративен пример: именно враждебността на медиите трябва да оправдае незачитането им като посредник (случаят с Цицелков е формален повод за разгръщане на този елемент от стратегията); обосновката на внушението, че съществува такава враждебност, е възможна само на равнището на дискурса и по принцип тя се извършва по току-що описания модел; на свой ред отхвърлянето на посредничеството (в строгия теоретичен смисъл на понятието) трябва да протече в среда, която създава висока степен на недоверие към посредниците. Всъщност проблемът е, че през целия период на кризата ИТН разчита⁶, че съчетанието между двата елемента (конструиране на образа на врага и отхвърляне на посредничеството) ще доведе до успех на стратегията, и тя не се променя до момента на регистрация на траен електорален спад на подкрепата за партията. Част от този проблем е, че така възникват предпоставки да се релативизира автентичната стратегическа цел за постигане на мощен мобилизационен ефект.

В периода след 4 април броят на публичните изяви на Слави Трифонов и на Тошко Йорданов е ограничен и това до голяма степен се дължи на отношението на ИТН към четвъртата власт. Стратегията на партията е да използва възходящия тренд в електоралната си подкрепа, за да предизвика незабавни предсрочни избори. Първата реч на Йорданов от парламентарната трибуна е съвсем лаконична, но тя служи като ориентир за политическите намерения, тъй като към онзи момент информационното затъмнение също е част от стратегията. В речта са посочени основните приоритети на ПГ на ИТН: въвеждане на изцяло машинно гласуване, даване на право да гласуват на

⁵ „Една от националните телевизии изрече *мазна лъжа* в ефир - говоря за Нова ТВ. Техният журналист си позволи да *излъже* в обедната емисия *без капка срам*. Я го пуснете *той хубавец* пак... Ако бяхме в Крумова България, за *тази лъжа щяха да липсват части от тялото на това момче* с микрофона.“ <https://www.segabg.com/hot/category-media/chovek-na-trifonov-zaplashi-reporter-krumovi-zakoni>.

⁶ Или поне създава такова впечатление на равнището на публичната артикулация на политическите послания.

всички български граждани, живеещи в чужбина, и избор на нов състав на ЦИК.⁷ Прави впечатление, че в нетрадиционно кратката форма за подобна публична изява попадат голям брой индикатори за наличие на популизъм: заявката за бързо прекратяване на мандата на новоизбраното НС означава незачитане на ролята на най-представителната политическа институция⁸; в този смисъл демонстрираното обидно отношение към бившия председател се явява не само елемент от чертаенето на образа на врага на персонално ниво, а служи и като техника, чрез която се уронва престижът на законодателния орган⁹; съчетанието между антиинституционалност и антипартийност се проявява в начина, по който са отхвърлени предложенията на ГЕРБ да се въведе мажоритарната система с гласуване в едномандатни избирателни райони.¹⁰ Тошко Йорданов уточнява, че целта на ИТН е да се премине към мажоритарната система на следващите редовни парламентарни избори, а идеята за спешни промени в Изборния кодекс е свързана с волята на партията очертаващият се предсрочен вот да бъде честен.¹¹ Антисистемният характер на посланието проличава във формулировката на две предпоставки: че последните избори не са били честни и че се готви предизвикване на нови, защото партиите на протеста нямат мнозинство. Подобен тип изказвания могат да бъдат оценени като незачитане на механизмите, по които функционира представителната демокрация. Йорданов смесва принципния проблем (въвеждането на мажоритарната система) с конюнктурния (електоралното съотношение на политическите сили). В условията на нестабилност редовните избори са с неясен хоризонт; изглежда обосновано предположението, че за ИТН идеята за мажоритарната система е по-скоро част от мобилизационната стратегия, отколкото панацея за преодоляване на кризата. Отношението към споменатия конюнктурен проблем поставя началото на следната негативна тенденция: популистките лидери не признават значението на изборния резултат като израз на волята на народа да се излъчи легитимно коалиционно правителство; вместо това те развиват дискурс на отрицанието в стремежа си да наложат доминиращата роля на собствената си партия и да поставят в подчинено положение евентуалните партньори в управлението.

⁷ <https://www.mediapool.bg/toshko-yordanov-nyama-nuzhda-da-se-lazhem-tozi-parlament-edva-li-shte-izkara-palniya-si-mandat-news320720.html>

⁸ „Няма нужда да се лъжем, че този парламент едва ли ще изкара пълния си четиригодишен мандат. Не е ясно колко ще изкара. Ще работи толкова, колкото трябва, и ще стане ясно съвсем скоро.“ <https://www.mediapool.bg/toshko-yordanov-nyama-nuzhda-da-se-lazhem-tozi-parlament-edva-li-shte-izkara-palniya-si-mandat-news320720.html>

⁹ Йорданов нарича Цвета Караянчева „прекрасната кърджалийска представителка.“ <https://www.mediapool.bg/toshko-yordanov-nyama-nuzhda-da-se-lazhem-tozi-parlament-edva-li-shte-izkara-palniya-si-mandat-news320720.html>

¹⁰ „Мажоритарните избори се правят с мнозинство. Партията, която ги предлага, няма мнозинство. Този парламент трябва да приеме първите най-важни неща, които ги изредих.“ <https://www.segabg.com/hot/category-bulgaria/na-sboguvane-borisov-udari-posleden-shamar-na-narodnoto-subranie>

¹¹ <https://www.segabg.com/hot/category-bulgaria/slavi-trifonov-gerb-ne-iska-mazhoritarni-izbori>

Именно тази тенденция се проявява в мотивацията на Слави Трифонов вториет мандат да бъде върнат незабавно от кандидата за премиер на ИТН.¹² В текстовото съдържание е конструирана типичната популистка интерпретация, която се превръща в предпоставка за предизвикване на институционална дисфункция. Дискурсивните категории за отрицание на елита са комбинирани с унификация на народната воля и с очертаване на образа на врага. Така формирането на правителство е невъзможно, на първо място, защото представителите на елита са „*вредни, алчни и доказано компрометирани*“. На второ място, отказът на ИТН от коалиционно взаимодействие е обоснован с общата воля на целокупния народ, въпреки че дори на базата на предизборните заявки няма основания да се счита, че тя е дефинирана експлицитно точно по този начин. Трето, внушението за зависимост е не само част от моделирания образ на врага, то е и форма на делегитимиране на коалиционното управление като демократичен механизъм. Борбата срещу останалите партии задълбочава процесите на разпад в партийната система, техните представители са дисквалифицирани от участие в потенциални коалиции с аргументи *ad hominem*, върху моралната плоскост се изгражда противопоставянето „*ние - те*“, при което от едната страна стоят персоналистичният лидер и неговите приближени, а от другата – тези, от чиито зависимости той се разграничава. Комбинацията от популистки дискурсивни техники (за отрицание на елит, за унификация на народната воля, за очертаване образа на врага и за антипартийност) е употребена от Слави Трифонов инструментално, тоест тя обслужва неговата стратегия за предизвикване на предсрочни избори. Стратегията не признава легитимността на конституционната процедура като способ за преодоляване на кризата. Правилата на демокрацията изискват, когато една партия не разполага с парламентарно мнозинство, да направи коалиция. Подмяната им се състои в това, че самата дума „коалиция“ се обвързва с безпринципност. Оттук следва, че целта е волята на лидера да има примат над волята на плуралистичното представителство, а колизията с демократичните норми обуславя неизбежността на кризата.

Дотук маркирахме основните елементи от популистката стратегия на Слави Трифонов след парламентарните избори от 4 април. Изправени сме пред методологически проблем, свързан с по-нататъшното разгръщане на анализа, тъй като въздържанието на лидера на ИТН от участие в публични изяви лимитира обема на наличния материал. От друга страна, „*Сега*“ и „*Медиапул*“ публикуват множество мнения на автори, които изобщо не познават стратегическия подход към популизма, но в изводите си в известна степен се доближават до негови основни постановки. (Преобладават журналистическите коментари, но не липсват и експертните оценки на политолози и социолози.) Ще отправим поглед към определен сегмент от текстовете, който съдържа наблюдения, относими към общата методологическа матрица на парадигмата, с

¹² На 26 април Слави Трифонов коментира решението си в пост във Фейсбук. Вж. пълния текст В: https://www.mediapool.bg/news/print_p/321177, <https://www.segabg.com/hot/category-bulgaria/slavi-trifonov-ne-byagam-otgovornost-zashtoto-sum-kamikadze> Трифонов съобщава за върнатия мандат в следващ пост. <https://www.mediapool.bg/ima-takav-narod-varna-mandata-a-gerb-bsp-i-dps-blamiraha-parlamentanews321278.html>

уговорката, че тези наблюдения не представляват особена ценност, лишени са от теоретична и концептуална плътност, вниманието към тях е оправдано поради липсата на алтернативни източници по темата.

Петьо Цеков отбелязва, че Трифонов използва думи като „справедливост, смелост, съчувствие, уважение, почтеност, чест, вярност, самоконтрол“. Но той не е политик и възприема ролята на „безкомпромисен бунтовник с кауза, който иска да се включи в игра, която може да се играе само чрез изкуството на компромиса“. Стратегията за предизвикване на предсрочни избори е определена като средство за доближаване до чистата победа. Поставен е проблемът за неспособността на лидера на ИТН да действа в рамките на институционализираните форми на демокрацията – типичен пример в това отношение е репликата му към Тошко Йорданов по време на предизборна проява: „Ти си зам.-председател, аз съм председател. Хахаха. Представяш ли си?“¹³ Отказът от мандата е политическа грешка, Трифонов е пропилял 22 дни след изборите, за да констатира, че заедно с потенциалните си партньори не разполага с необходимия брой депутати, за да състави правителство. Според Цеков правилният ход на ИТН е бил да потърси подкрепата на останалите парламентарни сили за едно правителство, което да реализира основните политически приоритети. Това би означавало Трифонов първо да поеме политическата отговорност, да стабилизира партията си и след това да предизвика предсрочни избори. Цеков приема за ирелевантно „провалът на проучвателните мандати да се стоварва върху народа“. Отказът от мандата представлява даване на възможност на загубилите партии да потърсят реванш. А от тази възможност би се възползвал преди всичко ГЕРБ. Разрушава се и постигнатата крехка консолидация на формациите, които са опоненти на Бойко Борисов.¹⁴

Двата анализа на Петьо Цеков създават впечатление за известна близост с вече очертаня модел на популистката стратегия на Слави Трифонов, доколкото е ясно дефинирана нейната основна цел. Но различията са твърде съществени и не бива да се пренебрегват. На първо място, Цеков не успява да посочи каква функция изпълнява употребата на изброените популистки дискурсивни категории, как тази употреба бива интегрирана като съставен елемент на стратегията. Второ, когато става дума за институционализираните форми на демокрацията, липсва отчетливо артикулирано разграничение между отхвърлянето на институционализираното посредничество и незачитането на институциите като инструмент за взимане на легитимни решения. Трето, Цеков не успява да обясни защо Трифонов обвинява народа за невъзможността да се състави правителство, и в този пункт изводите на автора остават констативни и не достатъчно добре аргументирани.

Политологът Димитър Аврамов смята, че се наблюдава влошаване на „процесите в българската публична среда“, започнало от момента, в който Симеон Сакскобургготски е избран за министър-председател. Според Аврамов, „институциите станаха функция на личното его на избраните в тях. Българската медийна сфера също се влоши значително, но след тези избори (на 4 април 2021 г.) започва обратната тенденция.“

¹³ <https://www.segabg.com/category-observer/dulgija-speshno-tryabva-da-porasne>

¹⁴ <https://www.segabg.com/category-observer/slavi-reche-izbori-dupka>

Става дума за начало на нова тенденция, която се характеризира със задълбочаване на плурализма на парламентарно ниво. ИТН е определена като популистка партия без политически опит, която „за момента не е показала нищо политическо“. Аврамов твърди, че единственото условие, за да се състави правителство, е ИТН „да се държи възпитано“.¹⁵ В друга своя изява политологът разгръща по-подробно тезата си: ИТН „печели от отсъствието на политика в посланията си. Хората са емоционални и често вземат нерационални решения. Понякога гласуваме за някого, не защото много ни харесва, а защото не харесваме опонента. След няколко месеца ще установим, че много хора са гласували за ИТН, не защото толкова харесват Слави Трифонов, а виждат в негово лице инструмент за отстраняване на ГЕРБ“.¹⁶

При съпоставката между двете мнения (на Петьо Цеков и на Димитър Аврамов), се появява парадокс – журналистическият анализ се доближава в по-голяма степен до теорията, отколкото политологичният. Новият съществен елемент при Аврамов е, че е поставен проблемът за изградената емоционална връзка между лидера и народа като фактор за успеха на мобилизационната стратегия. Докато моделът на поведение на популисткия аутсайдер е очертан сравнително ясно от Цеков, Аврамов свежда интерпретацията на тази тема до промяната в електоралните предпочитания. За разлика от Цеков, Аврамов изтъква едно съвсем минимално условие за формиране на кабинет от ИТН, което не взема предвид нито елементите от стратегията на Трифонов, нито протичащите към дадения момент процеси в партийната система.

Боряна Димитрова коментира, че Борисов тласка ИТН да състави правителство, за да може ГЕРБ да не носи повече отговорност за управлението. Тя определя подкрепата за ИТН като „стихийна мобилизация по един все още неясен политически проект“ и допълва: „Най-ясното е образът, фигурата на Слави Трифонов.“¹⁷ Димитрова съди от изявленията на представителите на партията, че се търси „обективно оправдание“ да не се състави правителство, а не „исторически шанс“ да се формира кабинет. Според нея „най-краткият път към повторението на досегашните рецидиви е стратегията „когато му дойде времето“.¹⁸

И тази гледна точка притежава своите концептуални слабости, доколкото при нея отсъства отчетливо разграничение между ясното и неясното. Визираният политически проект е персоналистичен, а лидерът на ИТН е двигател на мобилизацията. В периода след 4 април Трифонов аргументира публично стратегията си за предизвикване на предсрочни избори. Основната слабост в оценката на Боряна Димитрова се състои в неспособността да се извлече взаимовръзката между отделните елементи на популистката стратегия, които по някакъв начин са засегнати в предходните цитати. Проблемът на така формулираната теза е липсата на експликация на имплицитното,

¹⁵ <https://www.segabg.com/category-observer/ako-ima-takuv-narod-se-durzhi-vuzpitano-shte-uspee-pravitelstvo>

¹⁶ <https://www.segabg.com/category-video/slavi-trifonov-e-instrument-za-otstranyavane-na-gerb>

¹⁷ <https://www.mediapool.bg/boryana-dimitrova-protestnite-partii-nyama-da-vlyazat-v-stsenariya-na-borisov-zavns-news320372.html>

¹⁸ <https://www.segabg.com/category-observer/redoven-kabinet-shte-ima-dori-i-horizontut-mu-da-ne-e-dulug>

което в случая би могло да се възприеме като неартикулирана подразбираща се очевидност.

Според Добромир Живков доверието към ИТН се дължи на това, че Слави Трифонов е възприет като „образа на следващия спасител в българската политика“. Неговите избиратели имат „по-ниска политическа култура“ и не познават механизмите на функциониране на държавните институции. Тезата на Живков се отличава от останалите мнения, тъй като обръща внимание на вертикалния характер на връзката между лидера и неговите последователи: „На повърхността този почти едноличен стил на вземане на решения, с много ясна изразена пирамидална структура със силен властови връх, напомня нещо, което установихме, че не работи особено добре за българската демокрация през последните години“.¹⁹ Тук е конструиран един доста конкретен модел на популистка мобилизация, но фрагментарността като жанрова специфика на интервюто затруднява формулировката на завършена концепция. В друго интервю Добромир Живков отбелязва, че ИТН осъществява успешна мобилизация на част от широката си периферия. „Мотивационният комплекс“ на избирателите ѝ се състои от следните компоненти: желанието за ред и просперитет в държавата, антисистемния характер на партията, публичния образ на Слави Трифонов. Евентуалното несъставяне на правителство е риск, който би могъл да доведе до електорален отлив.²⁰ В контекста на цитираната предходна медийна изява на Живков, става ясно, че публичният образ, който си изгражда Трифонов, е на „следващия спасител“. Забелязват се две съществени характеристики на начина на функциониране на ИТН като политически субект – вертикална партийна организационна структура, подчинена на едноличния лидер, и антисистемност. Погледната от този ъгъл, интерпретацията на Живков стои максимално приближено до вертикалния модел на популистките мобилизации, както и до модела на поведение на популисткия аутсайдер. Присъствието в нея на фигурата на спасителя в известен смисъл може да се тълкува като подкрепа на тезата за ролята на харизматичното лидерство. Съвсем друга тема е дали тази теза е уместна в контекста на мащаба на мобилизационния ефект, постигнат от Трифонов.

Аналитичните материали, относими към проблема за популистката стратегия на Слави Трифонов, са твърде разнородни в съдържателен аспект и не позволяват да се направи достатъчно добре систематизирано обобщение. Преобладаващата част от публицистичните текстове третира по индивидуален начин темата за популистките мобилизации, а липсата на познания за стратегическия подход е предпоставка за изкривяване на изводите. Затова, пречупвайки цитираните мнения и експертни оценки през конкретната теоретична призма, се опитахме да установим как емпиричните наблюдения надграждат допълнителни аргументи, които се доближават до предметния обхват на теорията, и допринасят за нейното контекстуално осмисляне.

¹⁹ <https://www.segabg.com/category-observer/vuzmozhni-sa-po-golemi-razmestvaniya-pri-predsrochni-izbori>

²⁰ <https://www.mediapool.bg/dobromir-zhivkov-izglezhda-gerb-podgotvya-eventualno-nepriznavane-na-rezultatite-news323992.html>

Вече отбелязахме, че почти всички експертно-аналитични оценки засягат отказа на Слави Трифонов да състави правителство и усилията му да предизвика незабавни предсрочни избори. Логичен завършек на тази стратегия в края на първия етап от развитието на кризата е темата, поставена още във встъпителната парламентарна декларация на ИТН, тоест темата за цялостна промяна на състава на ЦИК. Трифонов обвинява партия ГЕРБ, че е упражнявала контрол върху дейността на комисията.²¹ Стратегията не се отклонява от своята цел; употребата на популистки дискурсивни техники остава стандартна. Появява се и качествено нов елемент: искането на ИТН няма антиинституционален характер, целта е да се проведат законосъобразни, честни и свободни избори. То не подлежи на еднозначна оценка: от една страна са широко известни многобройните закононарушения, практикувани в рамките на българския изборен процес, а усилията за тяхното преустановяване изглеждат като безспорно позитивен знак. От друга страна, естествената претенция на ИТН като партия, която току-що е получила парламентарно представителство, да излъчи свои членове в ЦИК, може да се интерпретира именно в контекста на отношението ѝ към проблема за честността на изборите. Административната позиция член на ЦИК е квотна, но тя е обвързана с изисквания за професионализъм, обективност и безпристрастност. Същевременно изявлението на Слави Трифонов съдържа елементи, които поставят под въпрос принципността на отстояваната теза: само три дни преди Камелия Нейкова да стане председател на комисията по предложение на ИТН, Трифонов начертава поредната разделителна линия по оста „ние - те“; „те“ са представителите на ГЕРБ; ЦИК е „тяхна“, „овладяна“, тоест ЦИК им принадлежи, семантичната конотация на употребените думи е, че ЦИК не е „наша“, тоест не е в ръцете на ИТН. Игнорирано е обстоятелството, че комисията е независим държавен орган, който не може да се намира под контрола на нито една политическа партия. Използвани са популистки дискурсивни категории, които са съставни разновидности на дихотомията по признак „морал“. Както е известно, грехът противостои на праведното поведение, лъжата – на истината, дългата нощ, която по принцип се асоциира с тъмнината – на дългия светъл ден. Наблюдава се изместване на темата по посока от институционалното към персоналното равнище. Важният момент не се състои във формата на артикулация на цитираното изявление, защото на това равнище от думите на Трифонов излизат на

²¹ „Боли ги ГЕРБ. Много ги боли. Две пресконференции днес. Сутринта – една на вожда на ГЕРБ, само за определени медии, а следобед втора – за всички медии. Защото болката е голяма. Малка болка – една пресконференция. Голяма болка – две пресконференции. А болката е толкова голяма, защото вече няма да има онази ЦИК. Тяхната ЦИК... Овладяна Централна избирателна комисия, която изпълнява всяка тяхна политическа поръчка. Например, да ликвидират видеонаблюдението...“
<https://www.mediapool.bg/slavi-trifonov-bolkata-na-gerb-e-che-veche-nyama-da-imat-tyahnata-tsik-news321477.html>, <https://www.mediapool.bg/slavi-trifonov-bolkata-na-gerb-e-che-veche-nyama-da-imat-tyahnata-tsik-news321477.html>

На следващия ден Трифонов публикува дълъг пост във Фейсбук, изпълнен с категории за очертаване на образа на врага: Любен Дилов син е „някакъв вариант на котката на Шрьодингер – хем не е от ГЕРБ и СДС, хем е“, Десислава Атанасова „е имала дълга нощ“, Тома Биков изрича „нова лъжа“, Бойко Борисов – „поредна лъжа“. „Явно в ГЕРБ още не са осъзнали, че времето, в което нямаше кой да им разобличава лъжите свърши.“ „Бойко Борисов се опита да препише и *собствените си грехове* на новите партии.“
<https://www.segabg.com/hot/category-bulgaria/slavi-trifonov-razoblichi-luzhite-na-gerb-za-izborniya-kodeks>

преден план само атаките срещу основния политически опонент. Проблемът е, че по този начин институционалното равнище остава на заден план – последвалият развой на събитията показва, че ГЕРБ губи председателското място в ЦИК, но изборите не стават по-честни. Емпиричните данни и факти не попадат в обхвата на изследването и, тъй като те са публично известни, представляват аргумент в подкрепа на тезата, че не са намерени ефективни институционални решения за провеждане на честни и свободни избори, а ИТН също не успява да предложи подобен тип решения, които да бъдат приети и приложени в действие със съгласието на останалите партии. Необходимо е да се подчертае, че именно това е причината за персонализацията на дебата. Оттук следва, че употребата на манипулативни дискурсивни техники в дадения случай отклонява вниманието и не кореспондира със същността на формулираната стратегическа цел. Сюжетът с преодоляването на мини кризата при избора на председател на ЦИК²² предоставя възможност анализът да бъде сведен само до равнището на дискурс. Вероятно това е целта на атрактивното изказване на Тошко Йорданов. (Така изводите изглеждат предпоставени – конструира се опозицията „ние - те“, присъстват индикаторите за антипартийност и за създаване на образа на врага, ИТН намира институционално релевантно решение на казуса, възникнал вследствие на „безобразното“ поведение на ГЕРБ и на пренебрежителното отношение на Борисов към демокрацията и т.н.) Всъщност тази криза е предизвикана от действия и на двете популистки партии, доколкото те генерират потенциални рискове – ГЕРБ се опитва да саботира процедурата, ИТН променя правилата в момент, който е разположен в критична близост до датата на провеждане на изборите. Политическите послания са предназначени за публиката и завоалират съществените проблеми на институционално равнище, свързани с изборната технология – ЦИК е изправена пред предизвикателството в рамките на два месеца да организира парламентарния вот с ново ръководство и по нови правила. Поставяйки политическото над институционалното, ИТН (както и ГЕРБ) не показва визия за преодоляване на структурните дефицити, които водят до системни нарушения на изборното законодателство. Именно липсата на визия е едно от възможните обяснения защо дори и по тази тема Слави Трифонов и Тошко Йорданов осъществяват публичната политическа комуникация на равнището на популисткия дискурс.

²² Тошко Йорданов реагира на решението на ГЕРБ да оттегли кандидатурата на Красимир Ципов с пост в Туитър, който гласи: „Хахахахахахахахахахахахахахахахахахахаахаахаахаахахахахаха“ . Първоначално ИТН не отговаря на призивите на останалите партии да излъчи собствена номинация. <https://www.segabg.com/category-bulgaria/rumen-radev-se-prinudi-da-svika-novi-konsultacii-zaradi-cik> Кризата с председателя на ЦИК завършва с обединението на партиите около кандидатурата на Камелия Нейкова, издигната от ИТН. Йорданов заявява, че партията му „винаги е спазвала закона и не може да си позволи безобразното поведение на ГЕРБ... Премиерът в оставка доказа, че за него демокрацията не струва пет пари.“ Според него „всички в ГЕРБ били комунисти и дни наред бранели като „Матросов на амбразура“ кандидатурата на Ципов.“. <https://www.mediapool.bg/kameliya-neikova-shte-e-noviyat-predsedatel-na-tsik-video-news321556.html>

На 7 май Трифонов обявява отказа си да се кандидатира за депутат на предсрочните избори.²³ Решението е друг илюстративен пример за поставяне на необосновано разграничение между политическата и институционалната позиция. Народното събрание е най-представителният орган на българската нация, то е мястото където суверенът делегира на конкретни избраници правото да изразяват неговата воля.²⁴ Тоест НС е мястото, където депутатът носи отговорност пред своите избиратели, които са го излъчили пряко. В цитирания текст обаче е предложена манипулативна интерпретация на понятието „политическа отговорност“, която практически делегитимира конституционно право на „суверена“ да оторизира свои представители – вместо депутатите на ИТН да носят отговорност за действията си пред техните избиратели, Трифонов поема върху себе си отговорността за действията на депутатите от ИТН. Това е някакъв особен вид популизъм, който по парадоксален начин ограничава правата на народа. От друга страна, наблюдаваме типичната популистка ситуация, при която персоналистичният лидер се противопоставя на механизма на плуралистичното представителство. Дискурсивните категории за значимостта на харизмата в края на текста поставят силен акцент върху ролята на Аза и допълват контекстуално аргумента, който използва Слави Трифонов, за да negliжира стандартната демократична процедура. Посланието е лаконично и звучи леко завоалирано, но отказът от депутатското място представлява дистанциране от легитимната институционална роля, предоставяща ресурси за реализация на това, за което говори лидерът на ИТН. (Например, постът председател на парламентарната група би му позволил да ръководи дейността на всички свои депутати и така да носи отговорност за общите ѝ решения.) Но Трифонов се дистанцира и от политиката въобще, мотивира участието си в нея с желание да реализира резултатите от националния референдум за изборните правила.²⁵ След като напуска споменатата легитимна институционална роля, той влиза в ролята на популиста, който застава изцяло на страната на народа, и противопоставя общата воля, изразена на плебисцита,

²³<https://www.segabg.com/hot/category-bulgaria/slavi-trifonov-mozhe-da-ne-e-listite-na-itn-za-sledvashnite-izbori>

Месец по-късно Трифонов публикува нов пост във Фейсбук: “Аз няма да се кандидатирам за следващия парламент, защото моето място не е там, а да нося отговорност за хората, които са там и това, което правят... В този ред на мисли, представете си какво е да си политик. Трябва да си най-отговорният човек на света. Е, в България не е така, нали? Последните събития го доказват особено ясно. Аз живея така. Говоря тогава, когато има какво да кажа, правя това, което смятам, че е морално и правилно, и се стремя да нося отговорностите си достойно“. <https://www.segabg.com/hot/category-bulgaria/trifonov-nyama-da-se-kandidatira-za-deputat>

²⁴ Употребяваме думата „суверен“, защото тя присъства перманентно в политическия език на Слави Трифонов.

²⁵ “Не съм тръгнал да се занимавам с този политически проект, защото съм имал невероятното желание да стана политик. Аз съм тръгнал да правя това, защото цялата политическа система отказа да признае мнението на 3,5 млн. българи, които са гласували на законен референдум. Това беше единственият законен път. Не съм имал намерение да взимам власт, да ставам депутат. Просто исках това нещо, което е логично, морално и законно, да бъде наложено. Не можеш да отречеш, че вследствие на този политически ход сега ситуацията - и като свобода на медиите, и като отношение към политическата система, е малко по-различна“. <https://www.segabg.com/hot/category-bulgaria/slavi-trifonov-ne-sum-imal-namerenie-da-vzimam-vlast>

на волята на политиците. Възниква противоречие, защото Трифонов твърди, че не се стреми към властта, а същевременно прави политическа заявка, за чието осъществяване участието му във властта е необходимо априори. Тук контекстът е малко по- широк от стандартното противопоставяне „народ срещу елит“, защото атаката не е насочена конкретно срещу отделни представители на елита, партии или институции, а е насочена срещу начина на функциониране на политическата система, която отказва да се подчини на върховенството на закона. Трифонов твърди, че иска да я промени по законен път, но и самият той не се съобразява с правилата на играта. Вместо това, неговата популистка стратегия е на дистанцирането. Видяхме, че става дума за няколко конкретни форми на дистанциране: от политиката въобще, от легитимната институционална позиция, от политическия елит, от начина на функциониране на политическата система, от институционалните правила, от отделни конституционни норми. Можем да обобщим, че в този случай, както и при казуса с ръководството на ЦИК, изкуствено поставеното разграничение между персоналното и институционалното равнище на процеса на правене на политика задава параметрите на антиинституционалността на популизма. Тя се проявява като съчетание между едновременното действие на няколко индикатора – отхвърляне на институциите като посредници и като инструмент за взимане на легитимни решения, унификация на народната воля и значение на личността/харизмата.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Цялостната популистка стратегия на Слави Трифонов и Тошко Йорданов в първия етап от развитието на политическата криза следва еднотипна антиинституционална посока по начина, който беше разгледан в рамките на събития, характеризиращи се с нарушаване на правилата на играта. Една част от използваните дискурсивни техники способства за отхвърляне на посредничеството. Друга – създава образа на врага, торпилирайки всички възможности пред ИТН да влезе в интересубективно парламентарно взаимодействие, и така поставя под въпрос нормалното функциониране на политическата система. Трета част влиза в колизия с принципите на плуралистичното представителство и лансира като тяхна алтернатива вертикалния (авторитарно-патерналистичния) модел на вземане на решения. Стратегията на Трифонов не е рационална и не се вписва в рамките на теоретичната матрица, по която протичат популистките мобилизации, тъй като не преследва класическата цел за придобиване и упражняване на власт. Ирационалният ѝ характер се проявява в липсата на ясна визия за конкретните действия, които следва да бъдат предприети след постигане на желания позитивен мобилизационен ефект. Когато персоналистичният лидер прекрива институционалните ограничения, той способства за задълбочаване на кризата и за дестабилизация на политическата система. Но така избраната стратегия не му помага да реализира приоритетите, които по собствените му думи са основният мотив да се включи активно в политиката. Обосновката на разминаването между мотивацията на целите и предприетите действия за тяхното осъществяване излиза

извън пределите на политологичния инструментариум и попада в предметния обхват на други науки.

БИБЛИОГРАФИЯ

<https://www.segabg.com/hot/category-media/chovek-na-trifonov-zaplashi-reporter-krumovi-zakoni>.

<https://www.mediapool.bg/toshko-yordanov-nyama-nuzhda-da-se-lazhem-tozi-parlament-edva-li-shte-izkara-palniya-si-mandat-news320720.html>

<https://www.mediapool.bg/toshko-yordanov-nyama-nuzhda-da-se-lazhem-tozi-parlament-edva-li-shte-izkara-palniya-si-mandat-news320720.html>

<https://www.mediapool.bg/toshko-yordanov-nyama-nuzhda-da-se-lazhem-tozi-parlament-edva-li-shte-izkara-palniya-si-mandat-news320720.html>

<https://www.segabg.com/hot/category-bulgaria/na-sboguvane-borisov-udari-posleden-shamar-na-narodnoto-subranie>

<https://www.segabg.com/hot/category-bulgaria/slavi-trifonov-gerb-ne-iska-mazhoritarni-izbori>

https://www.mediapool.bg/news/print_p/321177

<https://www.segabg.com/hot/category-bulgaria/slavi-trifonov-ne-byagam-otgovornost-zashtoto-sum-kamikadze>

<https://www.mediapool.bg/ima-takav-narod-varna-mandata-a-gerb-bsp-i-dps-blamiraha-parlamenta-news321278.html>

<https://www.segabg.com/category-observer/dulgiya-speshno-tryabva-da-porasne>

<https://www.segabg.com/category-observer/slavi-reche-izbori-dupka>

<https://www.segabg.com/category-observer/ako-ima-takuv-narod-se-durzhi-vuzpitano-shte-uspee-pravitelstvo>

<https://www.segabg.com/category-video/slavi-trifonov-e-instrument-za-otstranyavane-na-gerb>

<https://www.mediapool.bg/boryana-dimitrova-protestnite-partii-nyama-da-vlyazat-v-stsenariya-na-borisov-za-vns-news320372.html>

<https://www.segabg.com/category-observer/redoven-kabinet-shte-ima-dori-i-horizontut-muda-ne-e-dulug>

<https://www.segabg.com/category-observer/vuzmozhni-sa-po-golemi-razmestvaniya-pri-predsrochni-izbori>

<https://www.mediapool.bg/dobromir-zhivkov-izglezhda-gerb-podgotvya-eventualno-nepriznavane-na-rezultatite-news323992.html>

<https://www.mediapool.bg/slavi-trifonov-bolkata-na-gerb-e-che-veche-nyama-da-imat-tyahnata-tsik-news321477.html>, <https://www.mediapool.bg/slavi-trifonov-bolkata-na-gerb-e-che-veche-nyama-da-imat-tyahnata-tsik-news321477.html>

<https://www.segabg.com/hot/category-bulgaria/slavi-trifonov-razoblichi-luzhite-na-gerb-za-izborniya-kodeks>

<https://www.segabg.com/category-bulgaria/rumen-radev-se-prinudi-da-svika-novi-konsultacii-zaradi-cik>

<https://www.mediapool.bg/kameliya-neikova-shte-e-noviyat-predsedatel-na-tsik-video-news321556.html>

<https://www.segabg.com/hot/category-bulgaria/slavi-trifonov-mozhe-da-ne-e-listite-na-itn-za-sledvashtite-izbori>

<https://www.segabg.com/hot/category-bulgaria/trifonov-nyama-da-se-kandidatira-za-deputat>

<https://www.segabg.com/hot/category-bulgaria/slavi-trifonov-ne-sum-imal-namerenie-da-vzimam-vlast>